Supreme National Defense University Quarterly Journal of National Security

https://ns.sndu.ac.ir E-ISSN: 2980-8251

Vol. 16, No. 1, Issue. 59, Spring 2026 **Received:** 2025/05/27 **Accepted:** 2025/07/19

Research paper

Analysis of the Indicators of Jihad of Clarification Management from the Perspective of the Holy Qur'an, with Emphasis on Its Effectiveness in Countering Adversarial Cognitive Warfare

Mohammad Bahman
PhD Student in Quran and Management, Al-Mustafa International University, Qom, Iran (Corresponding Author).
Email: Mohamad.bahman1404@gmail.com
Ali Aqa Safari
Assistant Professor and Faculty Member in Quran and Management, Al-Mustafa International University, Qom, Iran
Email: a.a.safari1364@gmail.com
Mohammad Amini Tehrani
Assistant Professor and Faculty Member in Quran and Management, Al-Mustafa International University, Qom, Iran
Email: Amini63@chmail.ir

Abstract

The present study aimed to analyze and examine the indicators of Jihad of Clarification management from the perspective of the Holy Qur'an, with particular emphasis on their effectiveness in countering adversarial soft and cognitive warfare. The study employed a mixed-methods design. In the documentary phase, library-based research was conducted to identify and collect information on the indicators of Jihad-oriented management derived from the Holy Qur'an, while in the quantitative phase, a survey method was used to assess the effectiveness of these indicators in countering adversarial cognitive warfare. The statistical population in the quantitative phase consisted of experts serving in military units in Tehran. Using Cochran's formula, a sample of 384 participants was determined and selected through stratified sampling. Quantitative data were collected using a researcher-developed questionnaire. Its face validity was confirmed by expert reviewers, and its reliability was established using Cronbach's alpha, with a coefficient of 0.73. The data were analyzed using SPSS version 27 through descriptive and inferential statistical methods. The findings identified several indicators of Jihad of Clarification management, including understanding the adversary and establishing clear boundaries, safeguarding and accurately communicating the authentic religious message, maintaining the ethical and spiritual integrity of those engaged in clarification activities, commitment to justice and avoidance of oppression, and raising awareness and confronting those imposing sanctions. The results indicated a correlation coefficient of $r = 0.486$ and a coefficient of determination of $R^2 = 0.236$, suggesting that the identified indicators accounted for 23.6% of the variance associated with effectiveness in countering adversarial cognitive warfare.

Keywords: Management; Jihad of Clarification; Cognitive Warfare

فصلنامه امنیت ملی

سال شانزدهم، شماره اول (پیاپی ۵۹)، بهار ۱۴۰۵، صص. ۸۵-۱۱۲
تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۳/۰۶ ـ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۴/۲۸

مقاله پژوهشی

تحلیل و بررسی شاخص‌های مدیریت جهاد تبیین از منظر قرآن کریم با رویکرد اثربخشی بر جنگ‌شناختی دشمنان

محمد بهمن
دانشجوی دکتری قرآن و مدیریت، دانشگاه جامعه المصطفی العالمیه، قم (نویسنده مسئول)
Email: Mohamad.bahman1404@gmail.com

علی آقا صفری
استادیار و عضو هیئت‌علمی دانشگاه جامعه المصطفی العالمیه، قرآن و مدیریت، قم
Email: a.a.safari1364@gmail.com

محمد امینی تهرانی
استادیار و عضو هیئت‌علمی دانشگاه جامعه المصطفی العالمیه، قرآن و مدیریت، قم
Email: Amini63@chmail.ir

چکیده

هدف از انجام این پژوهش تحلیل و بررسی شاخص‌های مدیریت جهاد تبیین از منظر قرآن کریم با رویکرد اثربخشی بر جنگ نرم و شناختی بوده است. این تحقیق از نوع آمیخته بوده و در بخش اسنادی با انجام مطالعات کتابخانه‌ای نسبت به گردآوری اطلاعات درخصوص شاخص‌های مدیریت جهادی در قرآن کریم اقدام شده و در بخش کمی با استفاده از روش پیمایشی نسبت به احصای اثربخشی این شاخص‌ها بر جنگ‌شناختی دشمنان اقدام شده است. جامعه آماری در بخش کمی صاحب‌نظران در یگان‌های نظامی در شهر تهران بوده که با استفاده از فرمول کوکران تعداد ۳۸۴ نفر از آن‌ها به‌عنوان حجم نمونه و به روش نمونه‌گیری طبقه‌بندی‌شده انتخاب شده‌اند. اطلاعات در بخش کمی با استفاده از پرسش‌نامه محقق ساخته گردآوری شده که روایی آن به‌صورت صوری (داوران) و پایایی آن با آلفای کرونباخ ۰/۷۳ تأیید شده و نسبت به تجزیه‌وتحلیل با کمک نرم‌افزار SPSS27 در دو بخش توصیفی و استنباطی اقدام شده است. براساس نتایج شاخص‌هایی چون شناخت دشمن و مرزبندی شفاف، صیانت و تبیین پیام اصیل دینی، سلامت اخلاقی و معنوی فعالان تبیین، عدالت‌مداری و پرهیز از ظلم و روشنگری و مبارزه با تحریم‌گران به‌عنوان شاخص‌های مدیریت جهاد تبیین شناسایی شدند که میزان تأثیرگذاری آن‌ها بر جنگ‌شناختی دشمنان با میزان هم‌بستگی (r=486) و ضریب تعیین (R2=236) ۲۳/۶ درصد بوده است.

کلیدواژه‌ها: مدیریت، جهاد تبیین، جنگ‌شناختی

https://ns.sndu.ac.ir/ E-ISSN: 2980-8251

صحت مطالب بر عهده نویسنده مقاله است و بیانگر دیدگاه دانشگاه عالی دفاع ملی نیست.

مقدمه

در دهه‌های اخیر، جهان اسلام با چالش‌هایی نوظهور در عرصه جنگ نرم و شناختی مواجه شده است، به‌گونه‌ای که رسانه‌ها و جریان‌های معاند با بهره‌گیری از ابزارهای گوناگون تلاش کرده‌اند تا دستاوردهای انقلاب اسلامی ایران را زیر سؤال برده و فضای یأس و بی‌اعتمادی در جامعه ایجاد نمایند. در این میان، «جهاد تبیین» به‌عنوان یک راهبرد کلان و فریضه الهی، جایگاهی ویژه در اندیشه اسلامی، به‌ویژه در بیانات مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) یافته و نقش کلیدی در روشنگری، دفاع از حقیقت و مقابله با تحریف و شبهه‌افکنی دشمنان ایفا کرده است. جهاد تبیین، افزون بر این مبنا، ریشه‌ای عمیق در آموزه‌های قرآن کریم دارد؛ کتابی که همواره بر تبیین حقایق، زدودن غبار تحریف و راهبری انسان به‌سوی هدایت تأکید نموده است. آیات متعددی از قرآن مجید نه‌تنها بر روشنگری و تبلیغ حکیمانه دین، بلکه بر آمادگی مقابله با هجمه‌های فکری و تبلیغی دشمنان و حفظ هویت اعتقادی جامعه اسلامی تصریح دارند. به استناد این تعالیم، تبیین صحیح و منطقی حقایق دینی و تاریخی، سازوکار بنیادینی برای صیانت از فرهنگ و ارزش‌های اسلامی در عصر حاضر محسوب می‌شود. علی‌رغم اهمیت والای جهاد تبیین، همچنان ادبیات علمی و پژوهش‌های عمیق پیرامون ابعاد مدیریتی این فریضه، محدود و پراکنده است. حال‌آنکه این شاخص‌های مدیریت جهاد تبیین در شرایط کنونی که جنگ نرم و شناختی دشمنان به‌صورت گسترده در کشور با روش‌های مختلف صورت می‌پذیرد چه میزان نقش داشته و میزان تأثیرگذاری این شاخص‌های بر جنگ‌شناختی و نرم دشمنان چقدر بوده مسئله‌ای مهم و اساسی است.

در عصر حاضر، جنگ‌های شناختی به یکی از پیچیده‌ترین و مؤثرترین ابزارهای دشمنان اسلام و انقلاب اسلامی برای نفوذ در افکار عمومی، تحریف حقایق، تضعیف باورهای دینی و ایجاد تردید در ارزش‌های انقلابی تبدیل شده است. دشمنان با بهره‌گیری از فناوری‌های نوین ارتباطی، شبکه‌های اجتماعی و ابزارهای رسانه‌ای، به‌صورت نظام‌مند به تولید و گسترش شبهات، اخبار جعلی و روایت‌سازی‌های غلط می‌پردازند تا با تغییر نگرش‌ها و هویت‌سازی‌های کاذب، امنیت ملی و وحدت جامعه اسلامی را تهدید کنند.

در این شرایط، جهاد تبیین به‌عنوان راهبردی اساسی در مقابله با این جنگ نرم مطرح شده است. رهبر معظم انقلاب اسلامی با تأکید بر ضرورت مدیریت هوشمندانه جهاد تبیین، آن را وظیفه‌ای همگانی و به‌ویژه مسئولیت نخبگان، رسانه‌ها و آحاد ملت دانسته‌اند؛ اما پرسش اصلی این است که مدیریت این جهاد باید براساس چه شاخص‌ها و اصولی صورت گیرد تا بتواند در برابر جنگ‌شناختی دشمن اثربخش باشد؟

قرآن کریم به‌عنوان کتاب هدایت و منبع اصیل معارف اسلامی، در آیات متعددی به شیوه‌های مقابله با تحریفات دشمنان، روش‌های تبلیغ حقایق و مدیریت جهاد فرهنگی اشاره کرده است. با بررسی سیره پیامبران و اولیای الهی در قرآن، می‌توان الگوهای مدیریتی را استخراج کرد که در عصر حاضر نیز کاربرد دارند. مسئله اصلی این پژوهش، کشف و تبیین شاخص‌های مدیریت جهاد تبیین از منظر قرآن کریم و سنجش اثربخشی آن‌ها در مقابله با جنگ‌شناختی دشمنان بوده است. براین‌اساس در این تحقیق پرسش اصلی این است که شاخص‌های مدیریت جهاد تبیین از منظر قرآن کریم کدام‌اند و اثربخشی آن‌ها بر جنگ‌شناختی دشمنان چگونه است؟

۱. مبانی نظری پژوهش

۱-۱. مفهوم جهاد

جهاد متشکل از ریشه (ج، ه، د) به معنای قصد که به‌سوی دشمن کنند به حرب، کارزار کردن با دشمنان در راه خدا. جنگیدن در راه حق. حرب و جنگ مسلمانان با کافران. برخی دیگر در تعریف لغوی جهاد چنین نوشته‌اند: «جهاد» از دو ریشه «جَهد» و «جُهد» گرفته شده که به معنای طاقت است. همچنین گفته شده که «جَهد» به معنای مشقت و «جُهد» به معنای طاقت و نیرو است. غالب لغت‌شناسان، جهاد را «به‌کار بستن تمام نیرو و توان» تعریف کرده‌اند. اگر ریشه جهاد را «جُهد» بدانیم، مجاهد کسی است که تمام قدرت و توان خود را در راه هدف به‌کار بگیرد و اگر آن را از ریشه «جَهد» بدانیم، مجاهد فردی خواهد بود که در

فراخنای مشکلات و دشواری‌ها با طیب خاطر گام برداشته و به‌منظور رسیدن به هدف خود، در سنگلاخ‌های هستی پیش می‌تازد (کرمی میرعزیزی و همکاران، ۱۳۹۵: ۱۳۱).

در فرهنگ اسلامی، هر عملی که در مواجهه با دشمن همراه باتحمل سختی و مشقت و با تلاش و کوشش انجام گیرد، «جهاد» نام داد. جهاد می‌تواند در زمینه‌های نظامی، سیاسی، اقتصادی، فرهنگی، علمی، مدیریتی و ... باشد. مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) در مورد واژه «جهاد» می‌فرمایند: «جهاد یعنی مبارزه ... مبارزه انواع و اقسامی دارد، مبارزه علمی داریم، مبارزه مطبوعاتی داریم، مبارزه سیاسی داریم، مبارزه اقتصادی داریم ... اما یک نقطه مشترک در همه این‌ها وجود دارد و آن این‌که در مقابل یک خصم است، در مقابل یک مانع است.» (بیانات در بازدید از پژوهشکده رویان، ۱۳۸۶/۴/۲۵) یا در جای دیگری فرمودند: «هر تلاش خوب و بجایی، جهاد نیست، جهاد یعنی تلاش برای هدف‌گیری دشمن و در هر زمان باید عرصه جهاد را به‌درستی تشخیص داد» (بیانات مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) در دیدار مداحان، ۱۴۰۰/۱۱/۳)؛ بنابراین با نگاهی به بیانات رهبر معظم انقلاب مشخص می‌شود که اولاً جهاد یک فعالیت و اقدام معمولی نیست، بلکه یک مبارزه است و از سوی دیگر، این مبارزه بدون جهت‌گیری و خنثی نیست، بلکه در مقابل یک مانع و دشمن انجام می‌پذیرد.

۱-۲. مفهوم تبیین

تبیین در لغت‌نامه دهخدا به معنای هویدا شدن، پیدا و آشکار شدن، بیان‌کردن و آشکارساختن آمده است (دهخدا، ۱۳۷۳: ۵۶۰۸). موضوع «تبیین»، در یک نگاه، در مقابل واژه «تحریف» قرار دارد. واژه «تحریف» مصدر باب تفعیل از کلمه «حرف» به معنای «کنار و جانب یک شب» گرفته شده و در لغت به معنای «گردانیدن»، «کژ کردن»، «تبدیل و تغییر دادن کلام از وضع و طرز و حالت اصلی»، «بعضی از حروف یک کلمه را عوض کردن در ماهیت» آمده است (معین، ۱۳۸۴: ۴۲۹). تحریف در معنای تحت‌اللفظی آن به معنای حرف را برگردانیدن و جابه‌جایی کلام است و به تعبیر قرآن «یُحَرِّفُونَ الْکَلِمَ عَنْ مَوَاضِعِه» (نساء/۴۶) یعنی حرف را از جای خودش، عوض کردن است. واژه تبیین نیز به معنای روشنگری، بیان منطقی،

مستدل و دور از هیاهو و جنجال حقایق است، چراکه مسئله تبیین و بیان حقیقت از عمده اهداف انبیای الهی هم بوده است و قرآن کریم در ذیل آیه ۳۹ سوره احزاب که می‌فرماید: «الَّذِينَ يُبَلِّغُونَ رِسَالَاتِ اللَّهِ وَيَخْشَوْنَهُ وَلَا يَخْشَوْنَ أَحَدًا إِلَّا اللَّهَ» به‌صراحت به این امر تأکید کرده است. براساس شواهد و قرائن قرآنی، آنچه حائز اهمیت است این است که تبیین، یک رسالت همگانی و به‌منزلهٔ دستگیری از دل و ذهن انسان‌هایی است که دچار عدم علم، شک‌وتردید و گمراهی هستند. تبیین در حقیقت، بیان حقایق و روشن کردن حق و حقیقت است و در مقابل مفهوم احتجاب و پرده‌افکنی قرار دارد. ازآنجاکه تبیین با آشکارساختن، تفسیر کردن و توضیح دادن همراه است، از آن به‌عنوان «روشنگری» نیز یاد می‌شود (محمدزاده بنی‌طرفی، ۱۴۰۲: ۱۳۰).

۱-۳. مفهوم جهاد تبیین

مفهوم «جهاد تبیین» مفهومی مرکب از دوکلمه «جهاد» و «تبیین» است که در کنار هم به معنای تلاشی مجاهدانه در بیان حقایق و واقعیات مربوط به انقلاب اسلامی است. این مفهوم را رهبر معظم انقلاب اسلامی (مدظله‌العالی) براساس ضرورت تاریخی در شرایط فعلی بیان کردند. براین‌اساس، از یک‌سو در بیان حقایق و واقعیات انقلاب اسلامی جایز نیست طبق روال گذشته حرکت کرد، بلکه هم از نظر کیفی و هم از نظر کمی و به‌عبارت‌دیگر، قدرت و سرعت و دقت بایستی با روال قبلی متفاوت باشد. هم این‌که از سوی دیگر، این جهاد بیان حقایق و واقعیات، باید در مقابل جنگ‌شناختی گسترده دشمن و معطوف به شگردها و راهبردهای متعدد آنان در کتمان‌سازی یا تحریف یا وارونه‌سازی حقایق مرتبط با انقلاب اسلامی باشد. پیوند مفهوم «جهاد» با «تبیین» بدین علت است که جامعه امروز به‌شدت و در حجم بالا، نیازمند به تبیین یا همان عمق‌بخشی به دانایی افراد است، امری که با روندهای عادی ممکن نخواهد بود و درنتیجه برای توسعه دانش کاربردی مخاطبین و ایجاد یک دیوار دفاعی برای تأمین امنیت ذهنی مردم، عملیات «تبیین» باید به‌صورت فوق‌العاده و جهادی صورت بگیرد. همچنین قرارگرفتن این دو واژه در کنار هم نشان از لزوم مجاهدت، استقامت و پایداری در

تبیین است، یعنی تبیینی که همراه با مجاهدت و تلاش بسیار است. دشمنان انقلاب و نظام اسلامی در یک جنگ رسانه‌ای و تبلیغاتی بی‌سابقه و با ابزارهای مختلف رسانه‌ای، هنری، مجازی، سینمایی و ... به دنبال زیرسؤال بردن دستاوردهای انقلاب، برجسته‌سازی نقاط قوت دوران پیش از انقلاب و ایجاد سرخوردگی عمومی از انقلاب هستند. به همین جهت است که روزانه شاهد تولید محتوای رسانه‌ای و هجمه رسانه‌ای گسترده در قالب کلیپ، کتاب، عکس‌نوشته، مقاله و ... از سوی رسانه‌ها و مؤسسات معاند نظام و انقلاب در فضای مجازی هستیم (ملک‌زاده، ۱۴۰۱: ۱۵۸).

بنابراین جهاد تبیین؛ تلاش جهادی، مستمر، همه‌جانبه، با تمام توان، مخلصانه و هوشمندانه برای روشنگری و پاسخ‌گویی به شبهه‌ها، ابهام‌ها و سیاه‌نمایی‌هایی است که دشمنان و مخالفان نظام برای ایجاد بدبینی و ناامیدی در افکار و اذهان جامعه در عرصه جنگ نرم و شناختی ایجاد کرده‌اند. جهاد در فرهنگ اسلامی هم واژه مقدسی است و هم بر حوزه‌های متعددی قابل اطلاق است. مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) با بهره‌گیری از مفهوم جهاد در فرهنگ دینی و اطلاق انواع جهاد، «جهاد تبیین» را در شرایط کنونی مهم‌ترین عرصه جهاد دانستند و فرمودند: «از همه این‌ها مهم‌تر عرصه تبیین و روشنگری است» (بیانات در دیدار مداحان، ۱۴۰۰/۱۱/۰۳).

۱-۴. مفهوم جنگ‌شناختی

جنگ‌شناختی به معنای هدف قرار دادن قوه شناخت عموم مردم و نخبگان جامعه هدف به‌منظور تغییر ارزش‌ها، باورها، نگرش‌ها و رفتارها از طریق مدیریت ادراک و هیجانات است. به‌طور خاص، هیجانات راه‌هایی برای مقابله و سازگاری با موقعیت‌های اجتماعی هستند که زندگی ارائه می‌دهد. بدیهی است که یکی از اهداف جنگ‌شناختی تحت تأثیر قرار دادن دستگاه هیجانی افراد است (حسن‌پور و حسینی، ۱۴۰۳: ۱).

ازجمله مواردی که در فرایند جنگ نرم و شناختی دشمنان مورد توجه واقع می‌شود تضعیف از طریق تزریق تعریف در جامعه هواداران و حامیان است. ایجاد و القای وجود

تضاد و تعرفه در جبهه رقیب باعث نبود انسجام و یکپارچگی شده و رقیب را مشغول مشکلات درونی جامعه حامیان خود می‌کند و از این طریق از اقتدار و انرژی آن کاسته و قدرتش فرسوده می‌گردد (خادم دقیق، فینی‌زاده و رضاییان، ۱۳۹۵: ۲۵).

۱-۵. جهاد تبیین در قرآن

جهاد تبیین، فراتر از بیانات مقام معظم رهبری، ریشه در آیات قرآن کریم دارد. قرآن، کتاب هدایت و تبیین، همواره بر روشنگری، بیان حقایق و مقابله با تحریف تأکید داشته است. مهم‌ترین مبانی قرآنی جهاد تبیین را می‌توان در محورهای زیر بیان کرد:

فریضه تبیین و همگانی بودن (نحل: ۱۲۵؛ آل‌عمران: ۱۰۴). قرآن کریم در آیات متعددی، دعوت به تبیین و روشنگری را به‌عنوان یک فریضه الهی مطرح می‌کند. آیه ۱۲۵ سوره نحل می‌فرماید: «ادعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحِكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ وَجَادِلْهُم بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ» (با حکمت و اندرز نیکو به راه پروردگارت دعوت کن و با آنان به شیوه‌ای که نیکوتر است، مجادله نما). این آیه نشان می‌دهد که دعوت به‌سوی حق و تبیین آن، وظیفه‌ای است که باید با حکمت، اندرز نیکو و به بهترین شیوه انجام شود. همچنین، آیه ۱۰۴ سوره آل‌عمران می‌فرماید: «وَلْتَكُن مِّنكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنكَرِ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ» (و باید از میان شما، گروهی باشند که به‌سوی خیر دعوت کنند و به‌کار نیک فرمان دهند و از کار زشت باز دارند؛ و آنان همان رستگارانند). این آیه بر لزوم وجود گروهی از مسلمانان برای دعوت به خیر، امربه‌معروف و نهی از منکر تأکید می‌کند که این امر مستلزم تبیین و روشنگری است؛ بنابراین، جهاد تبیین یک فریضه همگانی است و هر فردی به میزان توانایی خود موظف است در این مسیر گام بردارد (راجی، ۱۴۰۱: ۲۸).

خنثی‌کننده هجمه‌های دشمن (انفال: ۶۰؛ صف: ۴): قرآن کریم در آیات متعددی به مقابله با توطئه‌ها و هجمه‌های دشمنان تأکید می‌کند. آیه ۶۰ سوره انفال می‌فرماید: «وَأَعِدُّوا لَهُم مَّا اسْتَطَعْتُم مِّن قُوَّةٍ وَمِن رِّبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهِبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللَّهِ وَعَدُوَّكُمْ» (و هر چه در توان دارید از نیرو و از اسب‌های آماده بسیج کنید تا به‌وسیله آن، دشمن خدا و دشمن خودتان را بترسانید).

این آیه نشان می‌دهد که مسلمانان باید همواره برای مقابله با دشمنان آماده باشند و از تمام ابزارهای ممکن استفاده کنند. همچنین، آیه ۴ سوره صف می‌فرماید: «إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِهِ صَفًّا كَأَنَّهُم بُنْيَانٌ مَّرْصُوصٌ» (خداوند دوست دارد کسانی را که در راه او پیکار می‌کنند، [همچون] بنایی استوار). این آیه بر لزوم ایستادگی در برابر دشمنان و حفظ وحدت و انسجام تأکید می‌کند. جهاد تبیین نیز به‌عنوان یک ابزار مهم در مقابله با هجمه‌های دشمن، نقش بسزایی در خنثی‌سازی توطئه‌ها و حفظ ارزش‌های اسلامی دارد.

پرهیز از اسراف و تبذیر (اسراء: ۲۶–۲۷): در گفتمان قرآنی، پرهیز از اسراف و تبذیر در هر زمینه‌ای مورد تأکید است. آیه ۲۶ و ۲۷ سوره اسراء می‌فرماید: «وَآتِ ذَا الْقُرْبَى حَقَّهُ وَالْمِسْكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ وَلَا تُبَذِّرْ تَبْذِيرًا إِنَّ الْمُبَذِّرِينَ كَانُوا إِخْوَانَ الشَّيَاطِينِ وَكَانَ الشَّيْطَانُ لِرَبِّهِ كَفُورًا» (و حق خویشاوند و مسکین و در راه مانده را بده و اسراف مکن؛ زیرا اسراف‌کاران برادران شیاطین‌اند و شیطان نسبت به پروردگارش بسیار ناسپاس بود). این آیه نشان می‌دهد که اسراف و تبذیر، عملی ناپسند و از ویژگی‌های پیروان شیطان است. در جهاد تبیین نیز باید از صرف هزینه‌های بی‌مورد و اسراف گونه پرهیز کرد و با استفاده از ظرفیت‌های مردمی و خودجوش، به تبیین حقایق پرداخت.

تأکید بر حکمت و موعظه حسنه (نحل: ۱۲۵): قرآن کریم در آیه ۱۲۵ سوره نحل بر استفاده از حکمت و موعظه حسنه در دعوت به‌سوی حق تأکید می‌کند. این آیه نشان می‌دهد که تبیین باید با استدلال منطقی، بیان شیوا و استفاده از کلمات نیکو انجام شود تا تأثیرگذاری بیشتری داشته باشد.

توجه به مفاهیم عالی اسلامی (آل‌عمران: ۱۰۳؛ حجرات: ۱۰): قرآن کریم در آیات متعددی به مفاهیم عالی اسلامی مانند وحدت، اخوت، عدالت، احسان و انفاق اشاره می‌کند. آیه ۱۰۳ سوره آل‌عمران می‌فرماید: «وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا» (و همگی به ریسمان خدا چنگ زنید و پراکنده نشوید). این آیه بر لزوم حفظ وحدت و انسجام در جامعه اسلامی تأکید می‌کند. همچنین، آیه ۱۰ سوره حجرات می‌فرماید: «إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ فَأَصْلِحُوا بَيْنَ أَخَوَيْكُمْ» (همانا مؤمنان برادر یکدیگرند، پس میان برادرانتان صلح برقرار کنید). این آیه بر

اهمیت اخوت و برادری در میان مسلمانان تأکید می‌کند. جهاد تبیین باید باتکیه‌بر این مفاهیم عالی اسلامی، به ترویج ارزش‌های اخلاقی و انسانی در جامعه کمک کند.

تبیین راه حق از باطل (بقره: ۴۲؛ آل‌عمران: ۷۱): قرآن کریم در آیات متعددی بر لزوم تبیین راه حق از باطل و پرهیز از کتمان حقیقت تأکید می‌کند. آیه ۴۲ سوره بقره می‌فرماید: «وَلَا تَلْبِسُوا الْحَقَّ بِالْبَاطِلِ وَتَكْتُمُوا الْحَقَّ وَأَنتُمْ تَعْلَمُونَ» (و حق را با باطل نیامیزید و حقیقت را با این‌که می‌دانید پنهان نکنید). همچنین، آیه ۷۱ سوره آل‌عمران می‌فرماید: «يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تَلْبِسُونَ الْحَقَّ بِالْبَاطِلِ وَتَكْتُمُونَ الْحَقَّ وَأَنتُمْ تَعْلَمُونَ» (ای اهل کتاب، چرا حق را با باطل می‌پوشانید و حقیقت را با این‌که می‌دانید پنهان می‌کنید؟). این آیات نشان می‌دهند که کتمان حقیقت و آمیختن آن با باطل، عملی مذموم و ناپسند است. جهاد تبیین باید با روشنگری و بیان حقایق، به مردم کمک کند تا راه درست را از نادرست تشخیص دهند. این آیات بر لزوم پرهیز از تمسخر، عیب‌جویی، لقب‌های زشت، گمان بد، تجسس و غیبت تأکید می‌کند. جهاد تبیین نیز باید با رعایت این اصول اخلاقی، به ترویج فضائل اخلاقی در جامعه کمک کند (کریمی زاده، محسنی و لشکری، ۱۴۰۲: ۱۰۰).

۱-۶. تحلیل و بررسی شاخص‌های مدیریت جهاد تبیین از منظر قرآن

جهاد تبیین، به‌مثابه یک منظومه عملیاتی برای مقابله با جنگ نرم و تحریف حقایق، نیازمند مدیریتی کارآمد و مبتنی بر اصول و شاخص‌های الهی است. این شاخص‌ها که ریشه در آموزه‌های قرآن کریم دارند، نقشه راه مدیران و فعالان عرصه تبیین را ترسیم می‌کنند. با تدبر در آیات وحیانی، می‌توان به مجموعه‌ای از این شاخص‌های کلیدی دست‌یافت که در تحقق اهداف جهاد تبیین نقشی محوری ایفا می‌کنند. در ادامه به تحلیل برخی از مهم‌ترین این شاخص‌ها از منظر قرآن کریم پرداخته شده است:

۱-۶-۱. شناخت دشمن و مرزبندی شفاف

یکی از اولین و حیاتی‌ترین شاخص‌ها در مدیریت جهاد تبیین، شناخت دقیق دشمن، اهداف و شگردهای آن است. قرآن کریم به‌کرات پرده از نیات و اقدامات خصمانه معاندان دین برمی‌دارد و مسلمانان را به هوشیاری فرامی‌خواند. دشمن در پی نابودی هویت دینی و فرهنگی مسلمانان است و این هدف را به‌صورت مستمر دنبال می‌کند. خداوند متعال می‌فرماید: «وَلَا يزَالُونَ يقَاتِلُونَكمْ حَتَّى يرُدُّوكمْ عَن دِينِكمْ إِنِ اسْتَطَاعُوا» (بقره، ۲۱۷). این آیه شریفه، بر استمرار دشمنی و هدف غایی آن که بازگرداندن مسلمانان از دینشان است، تأکید دارد. از منظر مدیریت جهاد تبیین، این آیه یک هشدار دائمی است؛ مدیران باید همواره شگردهای جدید دشمن در سلب هویت دینی را رصد کرده و برای آن راهکار تبیینی ارائه دهند. همچنین، دشمنان هرگز از تلاش برای تحمیل فرهنگ و آیین خود دست برنمی‌دارند: «وَلَن تَرْضَى عَنک الْيهُودُ وَلَا النَّصَارَى حَتَّى تَتَّبِعَ مِلَّتَهُمْ» (بقره، ۱۲۰). این آیه نشان‌دهنده این است که هدف غایی دشمن، تسلیم فرهنگی و پذیرش الگوهای فکری و رفتاری غربی است. مدیریت تبیین باید این هدف دشمن را به‌خوبی شناخته و با تبیین مبانی و ارزش‌های اسلامی، سپر دفاعی محکمی در برابر این تهاجم فرهنگی ایجاد کند (صلح میرزایی، ۱۴۰۰: ۸).

یکی از راهکارهای قرآنی برای مقابله با دشمن، مرزبندی شفاف و عدم تکیه بر ستمگران است. خداوند از دوستی بی‌حدومرز با دشمنان برحذر می‌دارد: «لَّا تَتَّخِذُوا عَدُوِّي وَعَدُوَّكمْ أَوْلِياءَ تُلْقُونَ إِلَيهِم بِالْمَوَدَّةِ وَأَنَا أَعْلَمُ بِمَا أَخْفَيتُم ...» (ممتحنه، ۱) این آیه، لزوم هوشیاری در قبال نفوذ دشمن و حفظ مرزهای فکری و عقیدتی را گوشزد می‌کند. رهبر معظم انقلاب در تبیین این مسئله فرموده‌اند: «وقتی که مرز روشن نبود، دشمن می‌تواند نفوذ کند، می‌تواند خدعه کند، می‌تواند فریبنده عمل بکند، می‌تواند بر فضای مجازی مسلط بشود. اگر مرز با دشمن روشن بود، تسلط او بر فضای مجازی و بر محیط فرهنگی به این آسانی نخواهد بود.» این بیان معظم‌له، ضرورت مرزبندی به‌عنوان یک شاخص مدیریتی در تبیین را برجسته می‌سازد؛ مدیر تبیین باید این مرزها را برای نیروها و مخاطبان به‌روشنی تبیین کند. تکیه بر ستمگران نیز مذموم شمرده شده است: «وَلَا تَرْكنُوا إِلَى الَّذِينَ ظَلَمُوا فَتَمَسَّكمُ النَّارُ وَمَا لَكمْ

مِن دُونِ اللّهِ مِنْ أَوْلِیاءَ ثُمّ لَا تُنصَرُونَ» (هود، ۱۱۳). این آیه، پیامد تکیه و میل به سمت ظالمان را بیان می‌کند و نشان می‌دهد که همراهی با جبهه باطل، منجر به دوری از نصرت الهی می‌شود. این خود شاخصی است برای مدیریت تبیین که هم در موضع‌گیری‌ها و هم در اقدامات، از هرگونه میل و ارتباط تقویت‌کننده با جبهه ظلم پرهیز کند.

۱-۶-۲. صیانت و تبیین پیام اصیل دینی

هدف اصلی جهاد تبیین، رساندن پیام ناب و اصیل دین به مخاطبان و جلوگیری از تحریف آن توسط مغرضان است. این مهم، شاخص دیگری در مدیریت جهاد تبیین است که ریشه در وظیفه پیامبران الهی و مبلغان دین دارد. قرآن کریم وظیفه پیامبر(ص) را «بلاغ مبین» (رساندن روشن) معرفی می‌کند: «فَإِنّمَا عَلَیک الْبَلَاغُ الْمُبِینُ» (نحل، ۳۵). این آیه نشان می‌دهد که اصل وظیفه، رساندن آشکار و بدون ابهام پیام الهی است.

پیامبر(ص) به‌عنوان اولین مبلغ دین، بر پایه بصیرت و آگاهی کامل دعوت می‌نمودند: «قُلْ هَذِهِ سَبِیلِی أَدْعُو إِلَی اللّهِ عَلَی بَصِیرَةٍ أَنَا وَمَنِ اتّبَعَنِی ...» (یوسف، ۱۰۸). این آیه، بصیرت را لازمه دعوت به‌سوی خدا معرفی می‌کند. رهبر معظم انقلاب با استناد به آیه «فَإِنّمَا عَلَیک الْبَلَاغُ الْمُبِینُ»، تبیین را وظیفه‌ای اساسی برشمرده و فرموده‌اند: «تفکر اسلامی تبیین است ... به پیغمبر خدا می‌گوید وظیفه تو رساندن است. حرف را باید برسانی؛ باید تبیین کنید.» معظم‌له همچنین خطر عدم تبیین صحیح را این‌گونه گوشزد می‌کنند که اگر تبیین به‌درستی صورت نگیرد، دنیاطلبان حتی دین را نیز وسیله هوسرانی خود قرار خواهند داد و این دین به دست اشرار اسیر خواهد شد. ایشان با استناد به نامه امام علی (ع) به مالک‌اشتر می‌فرمایند: «... فَانْظُرْ فِی ذَلِک نَظَراً بَلِیغاً فَإِنّ هَذَا الدّینَ قَدْ کانَ أَسِیراً فِی أَیدِی الْأَشْرَارِ یعْمَلُ فِیهِ بِالْهَوَی وَتُطْلَبُ بِهِ الدّنْیا» (نهج‌البلاغه، نامه ۵۳). این بیان، عمق خطر تحریف و استفاده ابزاری از دین را نشان می‌دهد. با توجه به مطالبی که درخصوص این شاخص گفته شد «عدالت‌محوری در پیام و بصیرت در تبیین» نیز شاخص مهمی در مدیریت جهاد تبیین است (شیرودی، چمن دار و ابراهیمی، ۱۴۰۱: ۱۰۲). مدیر باید بر محتوای پیام تبیینی نظارت داشته باشد تا از هرگونه

انحراف و تحریف به‌دور باشد و همچنین بر افزایش بصیرت و آگاهی نیروهای تبیین‌گر تأکید کند تا بتوانند حقایق را به‌روشنی تبیین و باطل را رسوا سازند. انتخاب افراد آگاه، بصیر و معتقد برای این امر، از وظایف کلیدی مدیر است.

۱-۶-۳. سلامت اخلاقی و معنوی فعالان تبیین

اعتبار و تأثیرگذاری پیام تبیینی، به میزان قابل‌توجهی وابسته به وضعیت اخلاقی و معنوی کسانی است که پرچم‌دار این جهاد هستند. قرآن کریم بر تزکیه نفس و تخلق به اخلاق نیکو تأکید فراوان دارد و آن را عامل رستگاری می‌داند. خداوند می‌فرماید: «قَدْ أَفْلَحَ مَن زَكَاهَا * وَقَدْ خَابَ مَن دَسَّاهَا» (شمس، ۱۰). این آیات به‌صراحت بیان می‌کنند که رستگاری در گرو تزکیه نفس و پاک نگه‌داشتن روح از آلودگی‌هاست. این اصل، برای فعالان تبیین که در معرض دید و قضاوت مخاطب هستند، اهمیت مضاعفی می‌یابد. خداوند پیامبر اکرم (ص) را باصفت «خُلُقٍ عَظِيمٍ» (اخلاق بزرگ) می‌ستاید: «وَإِنَّكَ لَعَلَى خُلُقٍ عَظِيمٍ» (قلم، ۴). این ستایش الهی، جایگاه اخلاق در نزد خداوند را نشان می‌دهد و الگویی برای تمام کسانی است که در مسیر پیامبری و تبیین گام برمی‌دارند. در مقابل، اخلاق ناپسند، عادتی قدیمی و نکوهیده است: «إِنْ هَذَا إِلَّا خُلُقُ الْأَوَّلِينَ» (شعراء، ۱۳۷). این آیه، بیانگر این است که اخلاق مذموم، امری نوظهور نیست، بلکه سابقه‌ای در میان پیشینیان داشته و نباید به آن روی آورد. رهبر معظم انقلاب نیز بر اهمیت تزکیه و پیشرفت اخلاقی در کنار پیشرفت علمی تأکید کرده‌اند: «از ضعف‌های ما این است که ما به‌موازات علم، به‌موازات پیشرفت‌های علمی، پیشرفت اخلاقی و تزکیه اخلاقی و نفسی پیدا نکرده‌ایم؛ این عقب‌ماندگی است». «صلاحیت اخلاقی و معنوی نیروی انسانی» شاخص حیاتی در مدیریت جهاد تبیین است. مدیر باید نه‌تنها به دانش و توانمندی‌های تبیینی افراد توجه کند، بلکه بر سلامت نفس، پایبندی به اخلاق اسلامی و تلاش برای تزکیه در میان فعالان تبیین اهتمام ورزد. رفتار و منش مبلغان، خودبخشی از پیام تبیینی است و عدم رعایت موازین اخلاقی، تأثیرگذاری هرگونه تبیینی را به‌شدت کاهش می‌دهد.

۱-۶-۴. عدالت‌مداری و پرهیز از ظلم

عدالت، از اصول بنیادین مکتب انبیا است و تبیین‌گر راستین باید خود مجسمه عدالت باشد و از هرگونه ظلم و ستم بر دیگران پرهیز کند. هدف از ارسال رسولان و نزول کتب آسمانی، برقراری عدالت در جامعه است: «لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنَاتِ وَأَنزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتَابَ وَالْمِيزَانَ لِيَقُومَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ» (حدید، ۲۵). این آیه، برقراری عدالت را هدف نهایی رسالت انبیا معرفی می‌کند. همان‌طور که پیش‌تر نیز اشاره شد، قرآن از تکیه بر ظالمان نهی می‌کند: «وَلَا تَرْكَنُوا إِلَى الَّذِينَ ظَلَمُوا فَتَمَسَّكُمُ النَّارُ...» (هود، ۱۱۳). این نهی، شامل هرگونه همراهی، تأیید یا سکوت در برابر ظلم است. امام علی (ع) عدالت را مایه پایداری مردم دانسته و ستمگری را در دنیا مایه نابودی و در آخرت مایه هلاکت می‌دانند. با توجه به این مطالب «رعایت اصل عدالت در پیام و عملکرد» شاخص مهمی برای مدیریت جهاد تبیین است. مدیر تبیین باید مطمئن شود که پیام‌ها عادلانه بوده، حقایق بدون سوگیری بیان شده و در مواجهه با افراد مختلف، عدل رعایت می‌شود. مبارزه با ظلم و تبیین چهره واقعی ظالمان نیز بخشی از این شاخص است.

۱-۶-۵. روشنگری و مبارزه با تحریف‌گران

جهاد تبیین ذاتاً یک مبارزه است؛ مبارزه با جهل، شبهه و مهم‌تر از همه، مبارزه با تحریف حقایق توسط دشمنان و دنیاطلبان. ازاین‌رو، «روشنگری فعال و مبارزه با تحریف گران» شاخص مهمی در این عرصه است. دشمنان دین همواره در تلاش‌اند تا با آمیختن حق و باطل و کتمان حقیقت، افکار عمومی را منحرف کنند. قرآن کریم شگرد اهل کتاب در این زمینه را بیان می‌کند: «يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تَلْبِسُونَ الْحَقَّ بِالْبَاطِلِ وَتَكْتُمُونَ الْحَقَّ وَأَنتُمْ تَعْلَمُونَ» (آل‌عمران، ۷۱). مبارزه با تحریف گران و رهایی دین از دست کسانی که آن را ابزاری برای هواپرستی و دنیاطلبی قرار می‌دهند، وظیفه‌ای الهی است. قرآن کریم داستان مبارزه حضرت ابراهیم (ع) با بت‌ها را به‌عنوان نمادی از مبارزه با انحراف در دین بیان می‌کند. رهبر معظم انقلاب هشدار می‌دهند که اگر جهاد تبیین به‌درستی صورت نگیرد، دنیاطلبان دین را وسیله

هوسرانی خود قرار خواهند داد و دین «اسیر دست اشرار» خواهد شد. با توجه به مطالبی که گفته شد «شناخت جریان‌های تحریف و برنامه‌ریزی برای روشنگری و مقابله با آن‌ها» شاخصی حیاتی در مدیریت جهاد تبیین است. مدیر باید تیم خود را برای شناسایی شبهات، دروغ‌پراکنی‌ها و تحریفات دشمن آماده کند و راهکارهای مؤثر رسانه‌ای و محتوایی برای پاسخ‌گویی و روشنگری طراحی و اجرا نماید.

شاخص‌های دیگری در قرآن کریم در باب مدیریت جهاد تبیین وجود دارد که در این پژوهش مجال پرداختن به آن‌ها نیست و در پژوهش‌های تکمیلی باید بدان‌ها پرداخته شود

۲. پیشینه پژوهش

تاکنون محققان درخصوص تحلیل و بررسی شاخص‌های مدیریت جهاد تبیین از منظر قرآن کریم تحقیق‌های متعددی انجام داده‌اند که به تعدادی از آن‌ها اشاره می‌گردد؛ اما با رویکرد اثربخشی بر جنگ‌شناختی دشمنان پژوهشی انجام نشده است.

بشارت (۱۴۰۳) پژوهشی با عنوان «مفهوم‌شناسی و الزامات جهاد تبیین در قرآن با تأکید بر اهمیت جهاد تبیین در برابر جنگ شناختی دشمنان انقلاب اسلامی» انجام داده است که براساس نتایج حاصله جنگ شناختی با نظامی‌سازی ذهن به‌عنوان میدان نبرد به دنبال تغییر در تفکر و به دنبال آن تغییر در رفتار جامعه هدف در مسیر منافع کشور متخاصم است که امروزه به‌عنوان بخشی از جنگ هیبریدی نظام سلطه در مقابل انقلاب اسلامی مورد استفاده قرار گرفته است. راه مقابله با جنگ شناختی دشمن جهاد روایت و جهاد تبیین است. جهاد تبیین براساس مفاهیم قرآنی عبارت است از «تلاش و مبارزه برای روشنگری به جهت ترویج حقایق و واقعیت‌ها در برابر سعی دشمنان برای کتمان و تحریف آن‌ها». الزامات جهاد تبیین در قرآن هم عبارت‌اند از: علم و آگاهی، قوی و مستند سخن گفتن، منصفانه سخن گفتن، تناسب با زبان مخاطب، گفتار نرم و ملاطفت‌آمیز، فروتنی و ادب در گفتار، برخورد شایسته و گفت‌وگوی عقلانی، بلاغت در گفتار، تنوع بیانی، تناسب روش تبیین با نوع مخاطب.

یوسفوند و همکاران (۱۴۰۳) پژوهشی با عنوان «بایسته‌های اثربخشیِ جهاد تبیین در جنگ نرم و شناختی در اندیشه دفاعی مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی)، با تأکید ارائه الگو» انجام داده‌اند. یافته‌های تحقیق حاکی از آن است که تبلیغ ایجابی و اثرگذار، بهره‌گیری از ظرفیت دین اسلام، مرزبندی و شفاف‌سازی، تبیین درست مبتنی بر سند، استفاده از ظرفیت نمازجمعه و هیئت‌های مذهبی، استفاده از زبان هنر، نوآوری و ابتکار، بهره‌گیری از فناوری‌ها نوین، پرهیز از تعصب و تعلقات جناحی و گروهی در تبیین، به‌عنوان بایسته‌های اثربخشی جهاد تبیین در اندیشه دفاعی مقام معظم رهبری مورد توجه است که نتیجه توجه به آن‌ها، مصونیت از توطئه‌ها و وسوسه‌های نرم و شناختی دشمن و گفتمان‌سازی است. افزون بر این، از مغزها و اذهان عمومی حفاظت می‌شود و روحیه ملی را تقویت می‌کند که ارتباط معناداری با بقا و ثبات نظام سیاسی به دنبال دارد.

ویسیان و عباسی رائی (۱۴۰۳) پژوهشی با عنوان «بررسی نقش جهاد تبیین در جنگ‌شناختی با تأکید بر دیدگاه مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی)» انجام داده است. جنگ شناختی به‌عنوان یک ابزار مؤثر در تأثیرگذاری بر افکار عمومی و ایجاد تغییرات در رفتارهای اجتماعی و سیاسی در دنیای امروز شناخته می‌شود. در این راستا، «جهاد تبیین» به‌عنوان یک مفهوم کلیدی در مقابله با جنگ شناختی و آگاهی بخشی به مردم تأثیر زیادی دارد. این مقاله به بررسی تعریف جهاد تبیین و جنگ شناختی از منظر قرآن و نهج‌البلاغه و علوم تجربی و نیز دیدگاه مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) می‌پردازد سپس به بررسی نقش جهاد تبیین در جنگ شناختی از دیدگاه علوم تجربی و مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) می‌پردازد و اهمیت آن را در فضای رسانه‌ای و اجتماعی امروز تحلیل می‌کند.

عالی‌نژاد و سالار نژاد (۱۴۰۳) پژوهشی با عنوان «شناسایی شاخص‌های جهاد تبیین برای جنگ‌های آینده در بیانات مقام معظم رهبری با استفاده تحلیل عاملی اکتشافی» انجام داده‌اند. یکی از ضروریات جامعه امروز که بارها در فرمایشات مقام معظم رهبری و برخی صاحب‌نظران حوزه علوم اجتماعی و نظامی مورد تأکید قرار گرفته است، جهاد تبیین و روایت‌گری است. ضرورت روایت‌گری و تبیین برای دشمنان ایران از چنان اهمیتی برخوردار

است که هزینه‌های سرسام‌آوری همچون ساخت و تأسیس رسانه‌های متعدد و استخدام سالانه تعداد نفرات فراوان را توجیه‌پذیر نموده است. برای داشتن درک درست و اجرای جهاد تبیین، ابتدا باید شاخص‌های جهاد تبیین را شناخت. جامعه آماری خبرگان این تحقیق شامل تعداد ۳۰ نفر از اساتید علوم اجتماعی، سیاسی، نظامی دانشگاهی است که به‌وسیله روش نمونه‌گیری در دسترس انتخاب گردیدند. با استفاده از روش تحلیل عاملی شناختی از ۴۳ شاخص و مؤلفه جهاد تبیین شناسایی شده، ۱۵ شاخص در ۳ بُعد عامل آینده‌پژوهی، نظامی و عامل فرهنگی–فناورانه تشکیل گردیده است. برابر محاسبات انجام شده و نتایج به‌دست‌آمده از ۳ بعد مذکور عامل فرهنگی–فناورانه بیشترین اهمیت و مهم‌ترین شاخص و شاخص شماره ۱۴ بالاترین نمره را کسب نموده است.

۳. روش‌شناسی پژوهش

روش پژوهش آمیخته اکتشافی (کیفی–کمی) بوده که در بخش اسنادی با انجام مطالعات کتابخانه‌ای نسبت به گردآوری اطلاعات درخصوص شاخص‌های مدیریت جهادی در قرآن کریم اقدام شده است و در بخش کمی با استفاده از روش پیمایشی نسبت به احصا اثربخشی این شاخص‌ها بر جنگ نرم و شناختی دشمنان اقدام شده است. جامعه آماری در بخش کمی صاحب‌نظران و مسئولین در یگان‌های نظامی در شهر تهران بوده که با استفاده از فرمول کوکران تعداد ۳۸۴ نفر از آن‌ها به‌عنوان حجم نمونه انتخاب و به روش نمونه‌گیری طبقه‌بندی‌شده انتخاب شده‌اند.

اطلاعات در بخش کمی با استفاده از پرسش‌نامه محقق ساخته گردآوری شده که روایی آن به‌صورت صوری (داوران) و پایایی آن با آلفای کرونباخ ۰/۷۳ تأیید شده و نسبت به تجزیه‌وتحلیل اطلاعات با کمک نرم‌افزار SPSS27 در دو بخش توصیفی و استنباطی اقدام شده است.

۴. تجزیه‌وتحلیل یافته‌ها

فرضیه اول: به نظر می‌رسد شناخت دشمن و مرزبندی شفاف به‌عنوان شاخص‌های مدیریت جهاد تبیین از منظر قرآن کریم بر جنگ‌شناختی دشمنان مؤثر است.

به‌منظور بررسی میزان تأثیرگذاری متغیر مستقل بر وابسته از رگرسیون استفاده شده که پس از اجرای دستور رگرسیون نتایج به شرح زیر به‌دست‌آمده است:

جدول ۱: خلاصه مدل رگرسیون

خلاصه مدل b				
مدل	ضریب هم‌بستگی (R)	مربع ضریب هم‌بستگی	میزان ضریب هم‌بستگی (R) تعدیل شده	خطای استاندارد برآورد
1	a-۰/۴۲۵	۰/۱۸۰	۰/۱۷۷	۳/۶۳۵۸
a. Dependent Variable:شناخت دشمن و مرزبندی شفاف				
b. Predictors: (Constant):جنگ‌شناختی دشمنان				

جدول بالا خلاصه مدل را نشان می‌دهد. مقدار ضریب هم‌بستگی (R) بین متغیرها ۰/۴۲۵- است که نشان می‌دهد بین متغیر مستقل (شناخت دشمن و مرزبندی شفاف) و متغیر وابسته تحقیق (جنگ‌شناختی دشمنان) هم‌بستگی متوسط و معکوسی وجود دارد؛ یعنی با افزایش شناخت دشمن و مرزبندی شفاف میزان اثرگذاری جنگ‌شناختی دشمنان نیز کاهش می‌یابد؛ اما مقدار ضریب تعدیل شده (R2) که برابر با ۰/۱۷۷ است که نشان می‌دهد ۱۷/۷ درصد از کل جنگ‌شناختی دشمنان توسط شناخت دشمن و مرزبندی شفاف تبیین می‌گردد؛ بنابراین میزان تأثیر متغیر مستقل بر متغیر وابسته ۱۷/۷ درصد است. می‌توان گفت شناخت دشمن و مرزبندی شفاف به‌عنوان شاخص‌های مدیریت جهاد تبیین از منظر قرآن کریم بر جنگ‌شناختی دشمنان مؤثر است.

فرضیه دوم: به نظر می‌رسد صیانت و تبیین پیام اصیل دینی به‌عنوان شاخص‌های مدیریت جهاد تبیین از منظر قرآن کریم بر جنگ‌شناختی دشمنان مؤثر است.

به‌منظور بررسی میزان تأثیرگذاری متغیر مستقل بر وابسته از رگرسیون استفاده شده که پس از اجرای دستور رگرسیون نتایج به شرح زیر به‌دست‌آمده است:

جدول ۲: خلاصه مدل رگرسیون

خلاصه مدل b				
مدل	ضریب هم‌بستگی (R)	مربع ضریب هم‌بستگی	میزان ضریب هم‌بستگی (R) تعدیل شده	خطای استاندارد برآورد
1	a-۰/۳۸۸	۰/۱۵۰	۰/۱۴۸	۳/۲۲۵۸
a. Dependent Variable: صیانت و تبیین پیام اصیل دینی				
b. Predictors: (Constant): جنگ‌شناختی دشمنان				

جدول بالا خلاصه مدل را نشان می‌دهد. مقدار ضریب هم‌بستگی (R) بین متغیرها ۰/۳۸۸- است که نشان می‌دهد بین متغیر مستقل (صیانت و تبیین پیام اصیل دینی) و متغیر وابسته تحقیق (جنگ‌شناختی دشمنان) هم‌بستگی متوسط و معکوسی وجود دارد؛ یعنی با افزایش صیانت و تبیین پیام اصیل دینی میزان اثرگذاری جنگ‌شناختی دشمنان نیز کاهش می‌یابد؛ اما مقدار ضریب تعدیل شده (R2) که برابر با ۰/۱۴۸ است که نشان می‌دهد ۱۴/۸ درصد از کل جنگ‌شناختی دشمنان توسط صیانت و تبیین پیام اصیل دینی تبیین می‌گردد؛ بنابراین میزان تأثیر متغیر مستقل بر متغیر وابسته ۱۴/۸ درصد است. می‌توان گفت صیانت و تبیین پیام اصیل دینی به‌عنوان شاخص‌های مدیریت جهاد تبیین از منظر قرآن کریم بر جنگ‌شناختی دشمنان مؤثر است.

فرضیه سوم: به نظر می‌رسد سلامت اخلاقی و معنوی فعالان تبیین به‌عنوان شاخص‌های مدیریت جهاد تبیین از منظر قرآن کریم بر جنگ‌شناختی دشمنان مؤثر است.

به‌منظور بررسی میزان تأثیرگذاری متغیر مستقل بر وابسته از رگرسیون استفاده شده که پس از اجرای دستور رگرسیون نتایج به شرح زیر به‌دست‌آمده است:

جدول ۳: خلاصه مدل رگرسیون

خلاصه مدل b				
مدل	ضریب هم‌بستگی (R)	مربع ضریب هم‌بستگی	میزان ضریب هم‌بستگی (R) تعدیل شده	خطای استاندارد برآورد
1	a-۰/۴۷۶	۰/۲۲۶	۰/۲۲۳	۳/۹۸۵۴
a. Dependent Variable: سلامت اخلاقی و معنوی فعالان تبیین				
b. Predictors: (Constant): جنگ‌شناختی دشمنان				

جدول بالا خلاصه مدل را نشان می‌دهد. مقدار ضریب هم‌بستگی (R) بین متغیرها ۰/۴۷۶- است که نشان می‌دهد بین متغیر مستقل (سلامت اخلاقی و معنوی فعالان تبیین) و متغیر وابسته تحقیق (جنگ‌شناختی دشمنان) هم‌بستگی متوسط و معکوسی وجود دارد؛ یعنی با افزایش سلامت اخلاقی و معنوی فعالان تبیین میزان اثرگذاری جنگ‌شناختی دشمنان نیز کاهش می‌یابد؛ اما مقدار ضریب تعدیل شده (R2) که برابر با ۰/۲۲۳ است که نشان می‌دهد ۲۲/۳ درصد از کل جنگ‌شناختی دشمنان توسط سلامت اخلاقی و معنوی فعالان تبیین می‌گردد. میزان تأثیر متغیر مستقل بر متغیر وابسته ۲۲/۳ درصد است. می‌توان گفت سلامت اخلاقی و معنوی فعالان تبیین به‌عنوان شاخص‌های مدیریت جهاد تبیین از منظر قرآن کریم بر جنگ‌شناختی دشمنان مؤثر است.

فرضیه چهارم: به نظر می‌رسد عدالت‌مداری و پرهیز از ظلم به‌عنوان شاخص‌های مدیریت جهاد تبیین از منظر قرآن کریم بر جنگ‌شناختی دشمنان مؤثر است.

به‌منظور بررسی میزان تأثیرگذاری متغیر مستقل بر وابسته از رگرسیون استفاده شده که پس از اجرای دستور رگرسیون نتایج به شرح زیر به‌دست‌آمده است:

جدول ۴: خلاصه مدل رگرسیون

خلاصه مدل b				
مدل	ضریب هم‌بستگی (R)	مربع ضریب هم‌بستگی	میزان ضریب هم‌بستگی (R) تعدیل شده	خطای استاندارد برآورد
1	a-۰/۴۰۲	۰/۱۶۱	۰/۱۵۸	۳/۹۴۲۱
a. Dependent Variable: عدالت‌مداری و پرهیز از ظلم				
b. Predictors: (Constant): جنگ‌شناختی دشمنان				

جدول بالا خلاصه مدل را نشان می‌دهد. مقدار ضریب هم‌بستگی (R) بین متغیرها ۰/۴۰۲- است که نشان می‌دهد بین متغیر مستقل (عدالت‌مداری و پرهیز از ظلم) و متغیر وابسته تحقیق (جنگ‌شناختی دشمنان) هم‌بستگی متوسط و معکوسی وجود دارد؛ یعنی با افزایش عدالت‌مداری و پرهیز از ظلم میزان اثرگذاری جنگ‌شناختی دشمنان نیز کاهش می‌یابد؛ اما مقدار ضریب تعدیل شده (R2) که برابر با ۰/۱۷۷ است که نشان می‌دهد ۱۵/۸ درصد از کل

جنگ‌شناختی دشمنان توسط عدالت‌مداری و پرهیز از ظلم تبیین می‌گردد؛ بنابراین میزان تأثیر متغیر مستقل بر متغیر وابسته ۱۵/۸ درصد است. می‌توان گفت عدالت‌مداری و پرهیز از ظلم به‌عنوان شاخص‌های مدیریت جهاد تبیین از منظر قرآن کریم بر جنگ‌شناختی دشمنان مؤثر است.

فرضیه پنجم: به نظر می‌رسد روشنگری و مبارزه با تحریف گران به‌عنوان شاخص‌های مدیریت جهاد تبیین از منظر قرآن کریم بر جنگ‌شناختی دشمنان مؤثر است.

به‌منظور بررسی میزان تأثیرگذاری متغیر مستقل بر وابسته از رگرسیون استفاده شده که پس از اجرای دستور رگرسیون نتایج به شرح زیر به‌دست‌آمده است:

جدول ۵: خلاصه مدل رگرسیون

خلاصه مدل b				
مدل	ضریب هم‌بستگی (R)	مربع ضریب هم‌بستگی	میزان ضریب هم‌بستگی (R) تعدیل شده	خطای استاندارد برآورد
1	a-۰/۳۹۵	۰/۱۵۶	۰/۱۵۳	۳/۴۷۸۵
a. Dependent Variable: روشنگری و مبارزه با تحریف‌گران				
b. Predictors: (Constant): جنگ‌شناختی دشمنان				

جدول بالا خلاصه مدل را نشان می‌دهد. مقدار ضریب هم‌بستگی (R) بین متغیرها ۰/۳۹۵- است که نشان می‌دهد بین متغیر مستقل (روشنگری و مبارزه با تحریف‌گران) و متغیر وابسته تحقیق (جنگ‌شناختی دشمنان) هم‌بستگی متوسط و معکوسی وجود دارد؛ یعنی با افزایش روشنگری و مبارزه با تحریف گران میزان اثرگذاری جنگ‌شناختی دشمنان نیز کاهش می‌یابد؛ اما مقدار ضریب تعدیل شده (R2) که برابر با ۰/۱۷۷ است که نشان می‌دهد ۱۵/۳ درصد از کل جنگ‌شناختی دشمنان توسط روشنگری و مبارزه با تحریف گران تبیین می‌گردد؛ بنابراین میزان تأثیر متغیر مستقل بر متغیر وابسته ۱۵/۳ درصد است. می‌توان گفت روشنگری و مبارزه با تحریف گران به‌عنوان شاخص‌های مدیریت جهاد تبیین از منظر قرآن کریم بر جنگ‌شناختی دشمنان مؤثر است.

۵. نتیجه‌گیری و پیشنهاد

این پژوهش با بررسی نظام‌مند آیات قرآن کریم و تحلیل مضامین مرتبط با جهاد تبیین، به این نتیجه رسید که قرآن کریم یک الگوی جامع مدیریتی برای مقابله هوشمندانه با جنگ‌شناختی دشمنان ارائه می‌دهد. یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که پنج شاخص کلیدی (شناخت دشمن و مرزبندی شفاف، صیانت و تبیین پیام اصیل دینی، سلامت اخلاقی و معنوی فعالان تبیین، عدالت‌مداری و پرهیز از ظلم و روشنگری و مبارزه با تحریف گران) اساس مدیریت موفق جهاد تبیین را تشکیل می‌دهند. شاخص‌های مدیریت جهاد تبیین با ارائه تصویر صحیح از حقایق، تحریفات دشمن را خنثی می‌کند و نقش اساسی در مقابله با جنگ‌شناختی دشمنان ایفا می‌نمایند. این شاخص‌ها موجب افزایش سطح آگاهی و بصیرت مردم در برابر جنگ‌شناختی دشمن می‌شود و مدیریت صحیح جهاد تبیین موجب تقویت روحیه مقاومت در جامعه در برابر تهاجمات شناختی دشمن می‌شود. همچنین شاخص‌های قرآنی مدیریت جهاد تبیین موجب ایجاد وحدت رویه در میان نیروهای انقلابی می‌شود.

براساس نتایج پژوهش شناخت دشمن و مرزبندی شفاف با ضریب هم‌بستگی ۰/۴۲۵- رابطه معکوس و متوسطی با جنگ‌شناختی دشمنان داشته و ۱۷/۷ درصد بر کاهش اثرات جنگ‌شناختی دشمنان مؤثر است. صیانت و تبیین پیام اصیل دینی نیز با ضریب هم‌بستگی ۰/۳۸۸- رابطه معکوس و متوسطی با جنگ‌شناختی دشمنان داشته و ۱۴/۸ درصد بر کاهش اثرات جنگ‌شناختی دشمنان مؤثر است. سلامت اخلاقی و معنوی فعالان تبیین نیز با ضریب هم‌بستگی ۰/۴۷۶- رابطه معکوس و متوسطی با جنگ‌شناختی دشمنان داشته و ۲۲/۳ درصد بر کاهش اثرات جنگ‌شناختی دشمنان مؤثر است.

عدالت‌مداری و پرهیز از ظلم نیز با ضریب هم‌بستگی ۰/۴۰۲- رابطه معکوس و متوسطی با جنگ‌شناختی دشمنان داشته و ۱۵/۸ درصد بر کاهش اثرات جنگ‌شناختی دشمنان مؤثر است. روشنگری و مبارزه با تحریف گران نیز با ضریب هم‌بستگی ۰/۳۹۵- رابطه معکوس و متوسطی با جنگ‌شناختی دشمنان داشته و ۱۵/۳ درصد بر کاهش اثرات جنگ‌شناختی

دشمنان مؤثر است و به‌طورکلی شاخص‌های مدیریت جهاد تبیین با میزان هم‌بستگی (r=486) و ضریب تعیین (R2=236)، ۲۳/۶ درصد بر کاهش جنگ‌شناختی دشمنان مؤثر بوده است.

این پژوهش نشان داد که قرآن کریم با ارائه شاخص‌های مدیریتی جامع، الگویی کارآمد برای مدیریت جهاد تبیین در مقابله با جنگ‌شناختی دشمنان ارائه می‌دهد و مدیریت جهاد تبیین زمانی می‌تواند در جنگ روایتی مقابل دشمن موفق باشد که قرآن محور باشد و از سیره پیامبران و اولیای الهی الهام بگیرد، علمی و نظام‌مند عمل کند، نه احساسی و انفعالی، همه‌جانبه باشد و تمام اقشار جامعه را درگیر سازد و خلاقانه و جذاب باشد تا بتواند با روش‌های پیچیده دشمن رقابت کند.

۵-۱. پیشنهادهای پژوهش

موارد زیر براساس یافته‌های پژوهش پیشنهاد می‌گردد:

- ❖ طراحی نظام آموزشی جهاد تبیین مبتنی بر قرآن کریم؛
- ❖ تربیت مبلّغان و مدیران جهادی با محوریت شاخص‌های قرآنی (بصیرت دینی، اخلاق‌مداری، استدلال‌محوری و مخاطب‌شناسی)؛
- ❖ تدوین سرفصل‌های آموزشی در حوزه‌های:
  - ✓ روش‌های پاسخ‌گویی به شبهات (با الهام از مناظرات قرآنی پیامبران)؛
  - ✓ تکنیک‌های اقناع‌سازی و روایت‌پردازی مؤثر (مانند شیوه‌های حضرت ابراهیم و موسی در مواجهه با مخالفان)؛
  - ✓ اخلاق تبلیغ و پرهیز از تحریک‌های کور (با تأکید بر آیه "ادْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحِكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ).
- ❖ راه‌اندازی مراکز پایش و رصد جنگ‌شناختی دشمن

تشکیل تیم‌های تخصصی برای:

- ✓ رصد تحرکات رسانه‌ای و شبهه‌افکنی‌های دشمن (مانند نقشه‌های فتنه‌انگیزی در فضای مجازی)؛

- ✓ تحلیل گفتمان دشمن و پیش‌بینی سناریوهای آینده (با الهام از آیات مربوط به منافقان و مشرکان)؛
- ✓ تهیه بانک اطلاعاتی از شبهات رایج و پاسخ‌های مستند قرآنی.

❖ تولید محتوای هوشمند و جذاب براساس الگوهای قرآنی

- ✓ استفاده از روش‌های قصه‌پردازی قرآن (مانند داستان‌های پیامبران برای انتقال مفاهیم)؛
- ✓ تولید کلیپ‌ها، پادکست‌ها و اینفوگرافی‌های جذاب با زبان روز (متناسب با نسل جوان)؛
- ✓ طراحی بازی‌های رایانه‌ای و تعاملی با محوریت مفاهیم جهاد تبیین (مانند بازی‌های استراتژیک مبتنی بر مواجهه با جنگ نرم).

❖ **تقویت رسانه‌های مردمی و شبکه‌های اجتماعی انقلابی**

- ✓ حمایت از کانال‌ها و صفحات مؤثر در فضای مجازی که به‌صورت هوشمند به تبیین حقایق می‌پردازند؛
- ✓ تشکیل ائتلاف رسانه‌های جهادی برای هماهنگی در انتشار محتوا (مانند هجمه‌های رسانه‌ای هماهنگ علیه تحریفات دشمن)؛
- ✓ استفاده از ظرفیت چهره‌های اثرگذار (روحانیون، اساتید دانشگاه، هنرمندان متعهد) برای انتقال پیام‌های تبیینی.

فهرست منابع

بشارت، مهدی (۱۴۰۳). ***مفهوم‌شناسی و الزامات جهاد تبیین در قرآن با تأکید بر اهمیت جهاد تبیین در برابر جنگ‌شناختی دشمنان انقلاب اسلامی***، فصلنامه مطالعات راهبردی انقلاب اسلامی، دوره ۲، شماره ۶.

حسن‌پور، حسین؛ حسینی، سید محسن (۱۴۰۳). ***طراحی مدل دوفرآیندی جنگ‌شناختی ارزشی با رویکرد هیجانی در جامعه***، فصلنامه روان‌شناسی نظامی، دوره ۱۵، شماره ۲.

خادم دقیق، امیرهوشنگ؛ فینی‌زاده، جعفر؛ رضاییان، مهدی (۱۳۹۵). ***نقش هم‌بستگی، انسجام و وحدت ملی به‌عنوان یک ظرفیت اساسی جهت مقابله با جنگ نرم دشمنان***، فصلنامه امنیت ملی، دوره ۶، شماره ۲۰.

دهخدا، علی‌اکبر (۱۳۷۳). لغت‌نامه، چاپ بیست و سوم، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.

راجی، سید محمدحسین (۱۴۰۱). ***تبیین با نور قرآن***، ۳ جلد، چاپ اول، مشهد: اندیشکده راهبردی سعداء با حمایت و همکاری سازمان تبلیغات اسلامی.

شیرودی، محمدسجاد؛ چمن دار، مهدی؛ ابراهیمی، حسین (۱۴۰۱)، ***نقش جهاد تبیین انقلاب اسلامی در خنثی‌سازی استعمار مجازی***، پژوهش‌های انقلاب اسلامی، دوره ۱۱، شماره ۴.

صلح میرزایی، سعید (۱۴۰۰). ***جهاد تبیین در اندیشه حضرت آیت‌الله العظمی خامنه‌ای*** *(مدظله‌العالی)*، تهران: انتشارات انقلاب اسلامی.

عالی نژاد، امیر حمزه؛ سالار نژاد، علی اصغر (۱۴۰۳). ***شناسایی شاخص‌های جهاد تبیین برای جنگ‌های آینده در بیانات مقام معظم رهبری با استفاده تحلیل عاملی اکتشافی***، تهران: دومین همایش ملی فرماندهی و مدیریت در جنگ‌های آینده با رویکرد شناختی، صفحه ۵۴-۲۳.

قرآن مجید (۱۴۰۰). مترجم الهی قمشه‌ای، قم: انتشارات رضوان.

کرمی میرعزیزی، بیژن؛ بابازاده اقدم، عسگر؛ بهرامی، شبنم؛ قاسم‌پور گنجه‌لو، زهرا (۱۳۹۵). ***معناشناسی واژه جهاد در قرآن کریم***، فصلنامه سراج منیر، سال ۷، شماره ۲۳.

کریمی زاده، محمد؛ محسنی، محمد؛ لشکری، زهرا (۱۴۰۲)، ***شناسایی و اولویت‌بندی جهاد تبیین در بیانات مقام معظم رهبری (۱۳۶۸-۱۴۰۰)***، رهیافت‌های نوین مدیریت جهادی و حکمرانی اسلامی، شماره ۹.

مجموعه سخنرانی‌های مقام معظم رهبری، در دسترس در سایت [www.khamenei.ir]

محمدزاده بنی‌طرفی، مهدی (۱۴۰۲). ***بررسی شاخص‌های کارآمدسازی انقلاب اسلامی در تحقق نظام اسلامی***، جامعه‌شناسی سیاسی انقلاب اسلامی، دوره ۱۲، شماره ۱.

معین، محمد (۱۳۸۴)، فرهنگ معین، چاپ دوازدهم، تهران: امیرکبیر.

ملک‌زاده، محمد (۱۴۰۱). ***کارکردها و پیامدهای جهاد تبیین در بین‌المللی شدن الگوی مقاومت از دیدگاه آیت‌الله خامنه‌ای***، حکومت اسلامی، سال ۲۸، شماره ۲.

نهج‌البلاغه (۱۴۰۱)، سیدرضی، ترجمه دشتی، چاپ یکصد و دوم، قم: انتشارات مؤسسه تحقیقات و نشر معارف اهل‌بیت (ع).

ویسیان، جواد الله؛ عباسی رائی، علی (۱۴۰۳). ***بررسی نقش جهاد تبیین در جنگ شناختی با تأکید بر دیدگاه مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی)***، تهران: دومین همایش ملی فرماندهی و مدیریت در جنگ‌های آینده با رویکرد شناختی، صفحه ۱۸-۱.

یوسفوند، یعقوب؛ تشکری پور، احمد؛ ملکی کرم آبادی، محمد مهدی؛ مقدم، علیرضا (۱۴۰۳). ***بایسته‌های اثربخشی جهاد تبیین در جنگ‌نرم و شناختی در اندیشه دفاعی مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی)***، با تأکید ارائه الگو، فصلنامه مطالعات بین‌رشته‌ای دانش راهبردی، دوره ۱۴، شماره ۵۵.